

**Milliy iqtisodiyotda mehnat unumdorligini oshirishning zamonaviy
muammolari va yechimlari**

Karshiyev Akbar Muxiddinovich

OSIYO XALQARO UNIVERSTETI MAGISTRANTI

Annotatsiya: Ushbu maqolada Milliy iqtisodiyot, moddiy ishlab chiqarish sohasini intensiv rivojlantirish, mahsulot hajmini, ayniqsa, sof mahsulot hajmini sarf harajatlarning va aholining o'sishiga nisbatan tezroq o'stirish Milliy iqtisodiyot va iqtisodiy taraqqiyot muammolarini hal etishning, uni uzluksiz yuksaltirishning bosh yo'li ekanligi, mehnat unumdorligi darajasi va uning dinamikasiga ko'pgina omillar ta'sir qilishi hamda Hukumat va kompaniyalar tomonidan mehnat unumdorligini oshirishning bir qancha usullari haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: Milliy iqtisodiyot, ishlab chiqarish, mahsulot hajmi, sarf-harajatlar, omillar, mehnat unumdorligi.

Milliy ehtiyojlarni yaxshiroq qondirish zarurati iqtisodiy resurslardan samarali foydalanishni, tovarlar va xizmatlarning ijtimoiy zarur maksimal hajmlariga erishishni taqozo etadi. Ayniqsa, ijtimoiy zarur mahsulot (tovar) ishlab chiqarish, uni zarur miqdorlarda va sifatlarda, tabiatni asrab-avaylab, ekologiyani yaxshilab ishlab chiqarish har qanday Milliy iqtisodiyotning asosiy qonunidir. Milliy iqtisodiyotning ishlab chiqarish va noishlab chiqarish sohalari o'rtasida maqsadga muvofiq nisbati ta'minlanishining, ishlab chiqariladigan mahsulotlarning va ko'rsatiladigan xizmatlarning mumkin qadar ijtimoiy zarur yuqori hajmlarda bo'lishining muhim sharti fan-texnika taraqqiyotini tezlashtirish, zamonaviy va samarali texnologiyalarni qo'llash, kadrlar tayyorlash sifatini oshirish, ishlashni xohlovchi barcha mehnatga qobil kishilarning ish bilan ta'minlanishiga erishishdir.

Birinchi navbatda, moddiy ishlab chiqarish sohasini intensiv rivojlantirish, mahsulot hajmini, ayniqsa, sof mahsulot hajmini sarf-harajatlarning va aholining o'sishiga nisbatan tezroq o'stirish Milliy iqtisodiyot va iqtisodiy taraqqiyot muammolarini hal etishning, uni uzluksiz yuksaltirishning bosh yo'lidir. Bundan tashqari, Milliy iqtisodiyotning sanoat, qishloq xo'jaligi, qurilish, transport, aloqa va boshqa tarmoqlari ichida hamda shu tarmoqlar o'rtasida barqaror, o'suvchan tarkibiy o'zgarishlar va maqsadga muvofiq nisbatlar, mutanosibliklar bo'lishi muhimdir. Fuqaroviy va harbiy ishlab chiqarishlar nisbati ham to'g'ri, me'yorida bo'lishi kerak. Ishlab chiqarilayotgan tovarlarning va ko'rsatilayotgan xizmatlarning asosiy qismi, birinchi navbatda, ichki bozor talab-ehhtiyojlarini qondirishga yo'naltirilishi, eng avvalo ichki bozorni sifatli va arzon milliy tovarlar bilan to'yintirish (to'ldirish) maqsadga muvofiqdir.

Shu bilan birga tashqi iqtisodiyaloqalarni har tomonlama kengaytirish, jahon iqtisodiyotiga tobora qo'shilib borish, uning imkoniyatlaridan samarali foydalanish obyektiv zaruratdir, xo'jalik yurituvchi subyektlarga, aholiga soliq yukini yengillatish, davlat byudjetini va undan qilinadigan sarf-harajatlarni optimallashtirish, inflyasiyani jilovlash kabilar Milliy iqtisodiyotning rivojlanishiga jiddiy va ijobiy ta'sir etadi.

Milliy iqtisodiyotda mehnat unumdorligini oshirish omillariga e'tiborimizni qaratadigan bo'lsak, mehnat unumdorligi mamlakat iqtisodiyotining soatlik ishlab chiqarish hajmini o'lchaydi. Xususan, u bir soatlik ish kuchi bilan ishlab chiqarilgan real yalpi ichki mahsulot (YaIM) miqdorini jadvalga kiritadi. Mehnat unumdorligining o'sishi uchta asosiy omilga bog'liq: tejash va jismoniy kapitalga, yangi texnologiyalarga va inson kapitaliga investitsiyalar.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida unumdorlikni sotilgan mahsulot hajmi bo'yicha hisoblash ancha muhimroqdir, chunki tugallanmagan ishlab chiqarishning ko'payishi va sotilmagan mahsulot qoldiqlarining to'planib qolishi ijobiy iqtisodiy ahamiyatga ega emas.

Mehnat unumdorligi darajasi va uning dinamikasiga ko'pgina omillar ta'sir qiladi. **Omillar** deb, mehnat unumdorligining o'zgarishiga ta'sir ko'rsatadigan xarakatlantiruvchi kuchlar va sabablarga aytiladi. Ularning ayrimlari mehnat unumdorligining ortishiga yordam bersa, boshqalari unumdorlikning pasayishiga sabab bo'lishi mumkin:

Omillarning birinchi guruhiga mehnat unumdorligi kuchining ortishi, mehnatni va ishlab chiqarishni tashkil etishning, mehnatkashlar ijtimoiy sharoitining yaxshilanishi, ikkinchi guruhga tabiiy sharoitlarning noqulay tasir etishi, ishlab chiqarish va mehnatni tashkil etishdagi kamchiliklar, ijtimoiy sharoitdagi salbiy elementlarning yomon tasiri kiradi.

Mehnat unumdorligi, shuningdek, ishchi kuchining unumdorligi deb nomlanuvchi, ish soati uchun real iqtisodiy mahsulot sifatida tavsiflanadi. Mehnat unumdorligining o'sishi belgilangan vaqt davomida bir ish soati bo'yicha iqtisodiy mahsulotning o'zgarishi bilan o'lchanadi. Mehnat unumdorligini xodimning unumdorligi bilan chalkashtirib yubormaslik kerak, bu alohida ishchi mahsulotining ko'rsatkichidir.

Mehnat unumdorligi yuqori iste'mol tarzida turmush darajasining yaxshilanishi bilan bevosita bog'liqdir. Iqtisodiyotning mehnat unumdorligi o'sib borishi bilan u bir xil nisbiy ish uchun ko'proq mahsulot va xizmatlar ishlab chiqaradi. Ishlab chiqarish hajmining o'sishi tovar va xizmatlarning tobora maqbul narxiga ko'proq iste'mol qilishga imkon beradi.

Mehnat unumdorligi, shuningdek, iqtisodiyotdagi qisqa muddatli va davriy o'zgarishlarni, ehtimol hatto o'zgarishni ham ko'rsatishi mumkin. Agar ish vaqti statik bo'lib qolganda ishlab chiqarish hajmi ortib borsa, bu ishchi kuchi unumdorroq bo'lganligidan dalolat beradi. Yuqorida keltirilgan uchta an'anaviy omillardan tashqari, bu iqtisodiy tanazzul paytida ham namoyon bo'ladi, chunki ishchilar ishsizlikko'payganda ishchilar o'zlarining mehnat kuchlarini ko'paytiradilar va ish joylarini yo'qotmaslik uchun ishdan bo'shatish xavfi mavjud.

Hukumat va kompaniyalar tomonidan mehnat unumdorligini oshirishning bir qancha usullari mavjud.

Jismoniy kapitalga investitsiyalar: Hukumat va xususiy sektor tomonidan infratuzilma, shu jumladan kapital mahsulotlarga investitsiyalarni ko'paytirish, ish yuritish narxini pasaytirish va samaradorlikni oshirishga yordam beradi.

Ta'lim va o'qitish sifati: Ishchilarga o'z malakalarini oshirish imkoniyatlarini taqdim etish va arzon narxlarda ta'lim va o'qitish, korporatsiya va iqtisodiyotning samaradorligini oshirishga yordam beradi.

Texnologik taraqqiyot: Yangi texnologiyalarni ishlab chiqish, shu jumladan kompyuterlashtirish yoki robotlashtirish kabi qattiq texnologiyalar va biznesni tashkil etishning yangi usullari kabi yumshoq texnologiyalar yoki davlat siyosatidagi erkin bozor islohotlari ishchilar samaradorligini oshirishi mumkin. Ayrim korxona yoki tashkilot darajasigi omillarni ichkiva tashqi turlarga bo'lish mumkin.

Ichki omillarga korxonaning texnika bilan qurollanish darajasini, darajasini, ishlatilayotgan texnologiyaning samaradorligi, mehnat va ishlab chiqarishning energiya bilan ta'minlashi darajasini, tatbiq etilayotgan rag'batlantirish tizimlarining ta'sirchanligini, kadrlarga ta'lim berish va ularning malakasini oshirishni kadrlar tarkibining yaxshilanishini va korxona jamoasi, hamda uning rahbarlariga bog'liq bo'lgan barchasi kiradi.

Tashqi omillarga davlat buyurtmalari va bozordagi talab, hamda taklifning o'zgarishi munosabati bilan mahsulot xillari va ularning sermehnatlik darajasining o'zgarishi, jamiyat va mintaqalarning ijtimoiy-iqtisodiy o'zgarishlari, boshqa korxonalar bilan kooperatsiyalashuv darajasi, moddiy texnika ta'minotining pishiq puxtaligi, tabiiy shart-sharoit va hokazolar taalluqli.

Xulosa sifatida shuni aytish mumkinki, mehnat unumdorligining o'sishi to'g'ridan-to'g'ri jismoniy kapital, yangi texnologiyalar va inson kapitalining o'zgarishi bilan bog'liq. Agar mehnat unumdorligi o'sayotgan bo'lsa, uni odatda ushbu uch sohadan birining o'sishi bilan izlash mumkin. Jismoniy kapital - bu ishchilar tovar ishlab chiqarish uchun foydalanishi mumkin bo'lgan asbob-uskunalar, uskunalar va jihozlar.

Yangi texnologiyalar - bu yig'ish liniyalari yoki avtomatizatsiya kabi qo'shimcha mahsulot ishlab chiqarish uchun kirishni birlashtirishning yangi usullari. Inson kapitali ishchi kuchining ma'lumotlilik va ixtisoslashuvining o'sishini anglatadi.

Mehnat unumdorligini o'lchash ushbu asosiy tendentsiyalarning birgalikda ta'sirini baholaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO’YXATI:

1. Abdurahmonov Q.H, Holmo’minov Sh.R. «Mehnat iqtisodiyoti va sotsiologiyasi». Toshkent-2004
2. Abdurahmonov Q.H., Bozorov N., Volgin N. va boshqalar. «Mehnat iqtisodiyoti va sotsiologiyasi». Toshkent: «O’qituvchi»-2001
3. Tuxliyev N.T., Taksanov A., Natsionalnaya ekonomicheskaya model O‘zbekistana, T., 2000.
4. Makkonnel K.R., Bryu S . L ., Ekonomiks: Prinsipi, problemi i politika. V 2 t. Per.s angl. t. 1., 1993